

РІД ТА РОДИНА ОЛЕКСАНДРА ОГЛОБЛИНА

Життя та діяльність видатного українського історика Олександра Оглоблина (1899—1992) вивчені далеко не повністю. І хоча у розпорядженні фахівців є чимало біографічних розвідок про О. Оглобина,¹ справді капітального життєпису вченого досі не створено.² Зокрема, дуже мало відомо про його дитячі та юнацькі роки, вплив родинного середовища на формування інтересів і уподобань майбутнього історика. Сам О. Оглоблин у своїх публікаціях ніколи не торкався власного родоводу, хоча й написав «для домашнього вжитку» розлогі спогади під промовистою назвою «Рід».³ Гадаємо, слід оприлюднити цей рукопис, зробити його доступним для широкого читацького загалу. На нашу думку, це одне з першочергових завдань Українського Історичного Товариства (США), якому в особі Л. Винара О. Оглоблин заповів свій архів.

Олександр Оглоблин народився 24 листопада (6 грудня за новим стилем) 1899 р. у Києві.⁴ Його кровний батько Михайло Миколайович Мезько (1870—1938), походив із старовинного козацького роду, що укорінився на Новгород-Сіверщині ще в середині XVII ст.⁵ Свого часу він закінчив Новгород-Сіверську гімназію та юридичний факультет Київського університету (1894), а пізніше обіймав посаду члена окружного суду в м. Уральську. Доля до Михайла Миколайовича була досить полюблявою, і 1915 р. він удостоївся чина статського радника. За років радянської влади М. М. Мезько, як «старий буржуазний спеціаліст», зазнав певних поневірянь. Деякий час він викладав у сільській школі рідних Араповичів (1923—1927), а згодом у неповній середній школі сусіднього села Дробишева (1927—1938), де, ймовірно, і помер 20 листопада 1938 року. Останній спочинок батько історика знайшов у селі Араповичах на Новгород-Сіверщині.⁶

До 15 років Олександр Петрович нічого не знав про свого рідного батька, а родина Оглоблиних, у якій він виховувався, робила все можливе, щоб приховати від нього правду. Річ у тім, що ще до народження Сашка його мати Катерина Платонівна Лашкевич через неможливість офіційного шлюбу з М. М. Мезьком була змушена одружитись з київським купцем Петром Івановичем Оглоблиним, на ім'я якого і було немовля. І тільки у 1914 р. батько та син зустрілися. Це побачення, а потім і довготривалий листовний зв'язок⁷ заронили у душу Олександра Петровича любов та повагу до татка і дали відчутний поштовх для дослідження його справжнього родоводу та історії «малої Батьківщини» — Новгород-Сіверщини. З плином часу, вже перебуваючи на еміграції, дослідник деякі свої студії підписував прізвищем Мезько,⁸ однак увійшов в українську історіографію під зовсім іншим ім'ям.

Торкаючись правдивих витоків родоводу дослідника, зазначимо, що найбільший вплив на формування його світогляду справила рідня по матері — козацько-старшинський рід Лашкевичів. Ця родина має давню історію і посідає почесне місце в українській минувшині. О. П. Оглоблин надзвичайно пишався своїми родичами Лашкевичами і навіть присвятив їм невеличку розвідку. За його версією, Лашкевичі — козацький рід білорусько-українського походження, що осів у XVII ст. на Стародубщині, споріднений із знатними українськими родинами, у тому числі й гетьманськими (Скоропадськими, Полуботками, Апосто-

лами, Розумовськими). Серед найбільш відомих представників цього клану назвемо стародубського вйта С. Т. Тищенка-Лашкевича (бл. 1639—1719), історика стародубських розкольнічих слобід С. І. Лашкевича (1842—1889).⁹ Багато про знатних предків малий хлопчина довідався від своєї бабки Ганни Осипівни Лашкевич (1841—1910). Дворянка за походженням, вона прагнула виховати з онука справжнього інтелектуала та аристократа. Як й інші представники роду Лашкевичів, Ганна Осипівна була похована в родовій усипальниці у Києво-Флорівському жіночому монастирі. Про діда О. П. Оглоблина по лінії матері відомо лише, що звали його Платоном Івановичем (1821—1875). Він помер задовго до народження онука в чині штабс-капітана.

Мати історика — Катерина Платонівна (1867—1932), перехворівши в дитинстві (3—4 роки) на кір, залишилась глухонімою. Згодом вона закінчила Санкт-Петербурзьке училище глухонімих (1884) і продемонструвала відмінне знання російської мови та закону Божого.¹⁰ За цих обставин вихованням малого Сашка займалась переважно бабуся Ганна. Сама вона вела всі родинні справи Лашкевичів, поповнювала фамільний архів, який по її смерті успадкував Олександр Петрович. Заглиблення в родові справи своїх прашурів, в козацькі витоки його батька і матері, стали наріжним каменем для глибокого і систематичного зацікавлення О. П. Оглоблиним історією Новгород-Сіверщини.

У своїй науковій автобіографії дослідник з теплотою писав: «Я народився, виріс і жив у Києві, який був і є моїм рідним містом. Але за свою батьківщину я змалку вважаю Сіверщину, землю всіх моїх предків. Я любив і люблю цю землю. І в мені рано прокинувся інтерес до її минулого. Я став читати і набувати книжки про історію Сіверщини. Першою, десь в 1913 році, була Історія Северської землі Дмитра Багалія. Це було моє перше, ще заочне знайомство з Дмитром Івановичем Багалієм, з яким і під керівництвом якого мені довелося згодом працювати і в Академії Наук у Києві, і в Інституті його імені у Харкові (1926—1932 рр.). Приблизно тоді з'явилася в мене Історія Малої Росії Д. Бантиш-Каменського, а 1915 моя бібліотечка збагатилася Описанієм Старої Малоросії Олександра Лазаревського, три томи якого я взяв з собою на еміграцію. Трохи пізніше, в 1916 році, мені подаровано Малоросійський Родословник В. Л. Модзалевського, де я знайшов і родовід Лашкевичів, і силу-силенну інших, ближчих і дальших родичів.

Мені захотілося написати історію мого Новгорода-Сіверського. Це було десь у 1912 році. Незабаром, в 1913-ім чи 1914-ім році, написав я невеличку історію Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря, який я так добре знав. Для цього довелося прочитати деяку літературу з історії церкви. Звичайно, ці перші мої історичні нариси мали цілком компілятивний характер, але з цього малого зерна виріс мій особливий інтерес до локальної історії, передусім історії Сіверщини, далі Чернігівщини і Лівобережної України, а вже пізніше — історії цілої України. І — що важливіше — це почуття землі, землі мого роду, рідної землі, згодом привело мене до історії Гетьманщини, Козацько-Гетьманської держави XVII—XVIII століття».¹¹

Отже, на нашу думку, саме духовні та культурні традиції, успадковані О. П. Оглоблиним від роду Мезьків—Лашкевичів, і стали тим основним підґрунтям, на якому формувався його історичний світогляд, виростало філософське осмислення минувшини України.

Акцентуючи увагу на родоводі суспільствознавця, слід торкнутись і родини Оглоблиних, у якій зростав майбутній історик.

Про предків історика по цій лінії нам відомо, що нерідний дід науковця І. І. Оглоблин (1838—1897) походив із Жиздрінського повіту

Калузької губернії, і 1875 р. був записаний до розряду міщан.¹² Іван Ілліч виявив себе вправним хазяїном і згодом розбагатів на різних промислах, головним чином соляних. У 70-х рр. XIX ст. він побудував у Києві великий двоповерховий кам'яний прибутковий будинок по вулиці Андріївський узвіз, який довгі роки здавав в найм. В архіві історика зберігся план садиби діда, з якого видно, що помешкання Івана Ілліча складалося з 20 кімнат й великого підвального приміщення. Це був один з найбільших будинків на тогочасному Андріївському узвозі. І. І. Оглоблин володів також ще двома прибутковими особняками у Києві: на Житнеторжській базарній площі, 12 та по Боричевому току, 26. Прибрана бабка О. П. Оглоблина — Олександра Петрівна (1844—1921) була доброю помічницею чоловікові. Збереглися домові книги, які протягом багатьох десятків років вона скрупульозно заповнювала, фіксуючи всі доходно-витратні дані.¹³ Олександра Петрівна славилась меценатством та набожістю й часто жертвувала гроші на церковні справи. Вже у 1886 р. Оглоблини застрахували своє майно на суму в 34830 крб.,¹⁴ що становило на ті часи чималі гроші. У 1897 р. вони придбали ділянку землі у Києво-Фролівському жіночому монастирі під могили, де з часом і були поховані.

Вітчим О. П. Оглоблина — Петро Іванович — народився 25 червня 1865 р. глухонімим. Коли хлопчику виповнилось 10 років, батьки віддали дитину в науку до місцевого купця Щекотіхіна, але того ж таки року відправили його у Санкт-Петербурзьке училище глухонімих, де Петро навчився російської грамоти та арифметики й по закінченні училища у 1882 р. отримав спеціальність столяра та звання підмайстра.¹⁵ Фізичний недуг сина непокоїв Івана Ілліча і він витратив чимало зусиль, щоб відповідні органи визнали Петра за спадкоємця всього оглоблінського майна. Зрештою цього вдалося добитись у 1889 р. Трудовий шлях Петра Оглоблина відтак був тернистим і складним. Він довго не міг влаштуватись на роботу і, перепробувавши професії палітурника та столяра, нарешті наприкінці 90-х рр. минулого століття почав працювати у Київській жандармерії експертом у справах глухонімих арештантів.¹⁶ Помер П. І. Оглоблин 15 серпня 1919 р. у Києві від плеуриту.¹⁷ У сім'ї Оглоблінних, крім Олександра, підросли ще двоє дівчаток — Євгенія (нар. у 1903 р.) та Марія (1906). У ранні роки в Сашка стосунки з сестрами не склалися, а з часом майже зовсім припинились. Гортаючи листи М. П. Шикіної та Є. П. Мурашко до О. П. Оглоблина за 20—30-і рр. наочно бачимо, що причин тут багато. Сестри, які волею обставин опинились поза межами України (одна — в м. Речиці (Білорусь), а інша в Москві (Росія), увесь час відчували матеріальну скруту. Маруся, на руках якої залишилося четверо дітей, знаходилась на грані голодного існування, а Євгенія, котра доглядала не тільки за смертельно хворою матір'ю, але й за нездоровим чоловіком та двома дітьми, також ледве зводила кінці з кінцями. До злиденного життя рідних Олександр Петрович, як це виходить з епістолярії, ставився відверто байдуже: протягом багатьох років не написав жодного листа, не допомагав матеріально. У такій поведінці О. П. Оглоблина ми бачимо трагедію його самого та його рідних. Очевидно, сімейна обстановка не внесла в душу історика материнської і, зрештою, батьківської теплоти, сестринської любові. Звичайно, важко говорити про глибину його почуттів до близьких — то є виключно інтимний бік душі людини, — але одне зазначимо: вихователі і сестри весь час пишались Олександром, його науковими здобутками. Зрештою, вчений віддав шану тому середовищу, в якому зростав — історія купецтва стане однією з домінуючих тем дослідницьких студій науковця, знайдеться в них місце і українському міщанству.

Отже, досліджуючи родовід О. П. Оглоблина на суто генеалогічно-у та історичному ґрунті, слід констатувати, що, по-перше, природне

прізвище історика Мезько. По-друге, значну роль у становленні наукових уподобань відіграв клан Лашкевичів, який відносився до верхів українського народу, nobілітований в одному ряду із знатними старшинськими сім'ями, залишив помітний слід у вітчизняній минувшині. І, на-решті, останнє. Родина Оглоблиних тільки опосередковано увійшла у біографію науковця.

Примітки

1. Биковський Л. Чорноморські спогади про проф. д-ра О. Оглоблина // *Визвольний Шлях* (Лондон). — 1966. — Ч. 4. — С. 447—450; Винар Л. Наукова творчість Олександра Оглоблина // *Український історик* (Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен). — 1970. — № 1/3. — С. 5—32 (далі — VI); Його ж. Олександр Оглоблин // *Свобода*. — 1964. — Ч. 339; Його ж. Олександр Оглоблин як дослідник гетьмана Івана Мазепи і його доби // VI. — 1989. — Ч. 4. — С. 44—49; Домбровський О. Дев'яностиліття Олександра Петровича Оглоблина // *Свобода*. — 1989. — Ч. 211—213. — 7, 8, 9 листопада; Омельченко В. Олександр Оглоблин (Життя і діяльність) // *Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина*. — Нью-Йорк, 1977. — С. 57—63; Його ж. Похорон проф. Олександра Оглоблина // VI. — 1993. — Ч. 1—4. — С. 241; Полонська-Василенко Н. Професор д-р Оглоблин // *Вісник ООЧСУ*. — 1955. — Ч. 5. — С. 25—29.
2. На сьогодні найкращою є біографічна студія, яка належить перу Любомира Винара. Див.: Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин (1899—1992). — Нью-Йорк — Торонто — Київ — Париж, 1994. — С. 79.
3. Див.: Винар Л. *Бібліографія праць проф. д-ра Олександра Оглоблина* (1920—1975) // *Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина*. — С. 118.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 3561. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 28.
5. Рід Мезьків (Мізьків) нараховує принаймні 12 поколінь і походить від козака Стародубської сотні Ніжинського полку Степана (Стефана) Мезька (1654) — уродженця с. Араповичі на Новгород-Сіверщині.
6. Ці родинні матеріали про батька історика опрацював на підставі свідчень О. П. Оглоблина Л. Винар. Див.: Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин 1899—1992... — С. 15.
7. Після смерті М. М. Мезька О. П. Оглоблин деякий час листувався з його дружиною Зінаїдою Яківною Гераскіною (1888—?).
8. Див.: Мезько О. Українська історична наука під советами в 1920—1930-х рр. // *Визвольний шлях*. — Лондон, 1951. — Ч. 4—5. — С. 36—41; Ч. 6. — С. 27—30; Ч. 7. — С. 17—22; Ч. 8. — С. 9—12; Мезько О. Як большевики руйнували українську історичну науку. — Прага, 1945. — С. 53.
9. Оглоблин О. Семен Тищенко-Лашкевич // Оглоблин О. *Люди Старої України*. — Мюнхен, 1959. — С. 227—237; Цікаво, що Олександр Петрович усе життя збирав матеріал про рід Лашкевичів, частину якого опрацював його син Дмитро. Див.: Оглоблин Д. Олександр Степанович Лашкевич (1842—1889), редактор-видавець «*Киевской Старини*» // VI. — 1974. — № 1—3. — С. 155—168; № 4. — С. 47—73.
10. ЦДАВО України. — Ф. 3561. — Оп. 1. — Спр. 350. — Арк. 1.
11. Оглоблин О. Мій творчий шлях українського історика // *Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина*... — С. 22.
12. ЦДАВО України. — Ф. 3561. — Оп. 1. — Спр. 353. — Арк. 1—2; Спр. 349. — Арк. 36-зв.
13. Там само. — Спр. 355. — Арк. 20—34.
14. Там само. — Спр. 352. — Арк. 12.
15. Там само. — Спр. 346. — Арк. 2.
16. Там само. — Спр. 333. — Арк. 31.